मैत्रावरुणर्वसिष्ठः। (राक्षोघ्नं) इन्द्रासोमौ, ८, १६, १९-२२ इन्द्रः, ९, १२-१३ सोमः, १०, १४ अग्निः, ११ देवाः, १७ ग्रावाणः, १८ मरुतः, २३ (पूर्वार्धस्य) वसिष्ठाशीः, (उत्तरार्धस्य) पृथिव्यन्तरिक्षे। त्रिष्टुप्, १ - त्र, २१, २३ जगती, ७ जगती त्रिष्टुब्वा, २५ अनुष्टुप्।

इन्द्रासोमा तपतं रक्ष उब्जतं न्यर्पयतं वृषणा तमोवृधः।
परा शृणीतमचितो न्योषतं हतं नुदेथां नि शिशीतमत्रिणः॥ ७.१०४.०१

इन्द्रासोमा- हे इन्द्रासोमौ। इन्द्र ईशनाधिदेवता। सोमो रसाधिदेवता। रक्षः- स्वार्थैकपरभावनानि। तपतम्- सन्तापयतम्। उब्जतम्- हिंस्तम्। वृषणा- वर्षकौ। तमोवृधः- तमोवर्धकान्। न्यर्पयताम्- अधः पातयतम्। अचितः- अप्राज्ञान्। परा शृणीतम्- पराङ्मुखा यथा भवन्ति तथा हिंस्तम्। अत्रिणः- भक्षकान्। हतम्- नाशयतम्। नुदेथाम्- दूरे प्रेरयतम्। नि- नितराम्। शिशीतम्- तनूकुरुतम्॥१॥

इन्द्रासोमा समघशंसमभ्यघं तपुर्ययस्तु चरुरग्निवाँ इव।
ब्रह्मद्विषे क्रव्यादे घोरचक्षसे द्वेषो धत्तमनवायं किमीदिने॥ ७.१०४.०२

इन्द्रासोमा- इन्द्रासोमौ। अघशंसम्- अनर्थशंसकम्। अघम्- पापम्। अभि- अभिभवतम्। तपुः- तापकं रक्षः। अग्निवान् चरुः- अग्नितप्तश्चरुः। इव। ययस्तु- आयस्यतु आयासं प्राप्नोतु। उपक्षीयताम्। ब्रह्मद्विषे- ऋषिद्वेष्ट्रे। क्रव्यादे- मांसभक्षिणे। घोरचक्षसे- घोरदर्शनाय। किकीदिने- किमिदानीमिति चरते। अनवायम्- अव्यवायमनवयवं यथा भवति तथा। द्वेषः- द्वेषम्। धत्तम्- धारयतम्॥२॥

इन्द्रासोमा दुष्कृतौ वव्रे अन्तरनारम्भणे तमसि प्र विध्यतम्।
यथा नातः पुनरेकश्चनोदयत्तद्वामस्तु सहसे मन्युमच्छवः॥ ७.१०४.०३

Dr. Rangaji

WEBOLIM

इन्द्रासोमा। दुष्कृतः- पापकृतः। वव्रे- वारके। अनारम्भणे- अनालम्बने। तमसि- अन्धकारे। अन्तः- मध्ये। प्र- प्रकर्षेण। विध्यतम्- ताडयतम्। यथा। अतः- तस्मादन्धकारात्। एकश्चन- एकोपि। पुनः। न। उद्यत्- उद्गच्छेत्। तथा। वाम्- युवयोः। मन्युमत्- क्रोधयुक्तम्। शवः- बलम्। सहसे- शत्रुभिभवाय। अस्तु- भवतु ॥३॥

इन्द्रासोमा वर्तयतं दिवो वधं सं पृथिव्या अघशंसाय तर्हणम्।
उत्तक्षतं स्वर्यं१ पर्वतेभ्यो येन रक्षो वावृधानं निजूर्वथः॥ ७.१०४.०४

इन्द्रासोमा। दिवः पृथिव्याः- द्यावापृथिव्योः। अघशंसाय- पापिने। तर्हणम्- हिंसकम्। वधम्- प्रहरणम्। सं वर्तयतम्- प्रवर्तयतम्। येन। वावृधानम्- वर्धमानम्। रक्षः। निजूर्वथः- हिंस्तम्। स्वर्यं- तमुपतापकं वज्रम्। पर्वतेभ्यः- मेघेभ्यः। उत्तक्षतम्- तनूकुरुतम् ॥४॥

इन्द्रासोमा वर्तयतं दिवस्पर्यग्नितप्तेभिर्युवमश्महन्मभिः।
तपुर्वधेभिरजरेभिरत्रिणो नि पर्शाने विध्यतं यन्तु निस्वरम्॥ ७.१०४.०५

इन्द्रासोमा। दिवः- नभसः। परि। अग्नितप्तेभिः- अग्निसन्तप्तैः। अश्महन्मभिः- अश्मवद्घननसाधनैः। तपुर्वधेभिः- तापकप्रहारैः। अजरेभिः- अनुपक्षीयमाणैः। युवम्- युवाम्। अत्रिणः- भक्षकस्य। पर्शाने- पार्श्वस्थाने। नि- नितराम्। विध्यतम्- ताडयतम्। तानि। निस्वरम्- निःशब्दम्। यन्तु- अपगच्छन्तु ॥५॥

इन्द्रासोमा परि वां भूतु विश्वत इयं मतिः कक्ष्याश्वेव वाजिना।
यां वां होत्रां परिहिनोमि मेधयेमा ब्रह्माणि नृपतीव जिन्वतम्॥ ७.१०४.०६

इन्द्रासोमा। इयम्- एषा। मतिः। वाजिना- बलिनौ। वाम्- युवाम्। विश्वतः- सर्वतः। कक्ष्या- कक्षबन्धनी रज्जुः। अश्वेव- अश्वं यथा परिगृह्णाति तथा। परि भूतु- परिगृह्णातु। याम्। वाम्- युवयोः। होत्राम्- वाचम्। मेधया- बुद्ध्या। परिहिनोमि- प्रेरयामि। तस्याः सम्बन्धीनि। इमा- इमानि। ब्रह्माणि- उपासनानि। नृपतीव- राजानाविव भवन्तौ। जिन्वतम्- प्रीणयतम् ॥६॥

Dr. Rangaji
WEBOLIM

प्रति स्मरेथां तुजयद्भिरेवैर्हतं द्रुहो रक्षसो भङ्गुरावतः।
इन्द्रासोमा दुष्कृते मा सुगं भूद्यो नः कदा चिदभिदासति द्रुहा॥ ७.१०४.०७

तुजयद्भिः- त्वरमाणैः। एवैः- प्राणाश्वैः। प्रति स्मरेथाम्- अभिगच्छतम्। द्रुहः- द्रोहकारीणि।भङ्गुरावतः- भञ्जकानि। रक्षसः- रक्षांसि। हतम्- नाशयतम्। इन्द्रासोमा। यः। नः- अस्मान्। कदा चित्। द्रुहा- द्रोहभावेन। अभिदासति- उपक्षपयति। दुष्कृते- तस्मै। पापकारिणे। सुगम्- सुखम्। मा। भूत्- भवतु॥७॥

यो मा पाकेन मनसा चरन्तमभिचष्टे अनृतेभिर्वचोभिः।
आप इव काशिना संगृभीता असन्नस्त्वासत इन्द्र वक्ता॥ ७.१०४.०८

यः। मा- माम्। पाकेन- पक्वेन। मनसा- चित्तेन। चरन्तम्। अनृतेभिः- असत्यैः। वचोभिः- वाक्यैः। अभिचष्टे- अभिपश्यति। सः। इन्द्र- परमेश्वर। आप इव। काशिना- मुष्टिना। संगृभीताः- यथा संगृहीता विशीर्णा भवन्ति तथा। असतः- असत्यस्य। वक्ता। असन्- अविद्यमान एव। अस्तु- भवतु॥८॥

ये पाकशंसं विहरन्त एवैर्ये वा भद्रं दूषयन्ति स्वधाभिः।
अहये वा तान्प्रददातु सोम आ वा दधातु निर्ऋतेरुपस्थे॥ ७.१०४.०९

ये। पाकशंसम्- सत्यवाचम्। एवैः- गतिमतीभिः स्वशक्तिभिः। विहरन्ते- विशेषेण हरन्ति। ये। स्वधाभिः- स्वधारणाभिः। भद्रम्- मङ्गळम्। दूषयन्ति- अन्तरायभूताः क्लेशयन्ति। तान्। सोम- रसाधिदैवत। अहये- सर्पाय। प्रददातु- प्रयच्छतु। निर्ऋतेः उपस्थे- पापदेवताया अन्तिके। आ दधातु- आस्थापयतु॥९॥

यो नो रसं दिप्सति पित्वो अग्ने यो अश्वानां यो गवां यस्तनूनाम्।
रिपुः स्तेनः स्तेयकृद्द्रभ्रमेतु नि ष हीयतां तन्वा३ तना च॥ ७.१०४.१०

Dr. Rangaji

WEBOLIM

यः। नः- अस्मभ्यम्। पित्वः- अन्नस्य। अश्वानाम्- तुरगाणाम्। गवाम्- धेनूनाम्। तनूनाम्- देहानाम्। रसम्। दिप्सति- जिघांसति। अग्ने। सः। रिपुः- शत्रुः। स्तेनः- चोरः। स्तेयकृत्- अपहर्ता। दभ्रम्- हिंसाम्। एतु- प्राप्नोतु। सः। तन्वा तना च- स्वदेहेन तनयेन च। नि- नितराम्। हीयताम्- हीनो भवतु ॥१० ॥

परः सो अस्तु तन्वा३ तना च तिस्रः पृथिवीरधो अस्तु विश्वाः।
प्रति शुष्यतु यशो अस्य देवा यो नो दिवा दिप्सति यश्च नक्तम्॥ ७.१०४.११

हे देवाः। यः। नः- अस्मान्। दिवा नक्तम्- रात्रिन्दिवम्। दिप्सति- जिघांसति। सः। तन्वा तना च। परः- परस्तात्। अस्तु- भवतु। विश्वाः तिस्रः पृथिवीः अधः- लोकत्रयच्युतः। अस्तु- भवतु। अस्य- एतस्य। यशः- कीर्तिः। प्रति शुष्यतु- शोषणं प्राप्नोतु ॥११ ॥

सुविज्ञानं चिकितुषे जनाय सच्चासच्च वचसी पस्पृधाते।
तयोर्यत्सत्यं यतरदृजीयस्तदित्सोमोऽवति हन्त्यासत्॥ ७.१०४.१२

सुविज्ञानम्। चिकितुषे- ज्ञातवते। जनाय। सच्च असच्च- सत्यानृतवचने। पस्पृधाते- परस्परं स्पर्धेते। तयोः। यत्। सत्यम्। यतरत्- यच्च। ऋजीयः- ऋजुतमम्। तत्। एति- एव। सोमः। अवति- रक्षति। असत्- असत्यवचनम्। हन्ति- नाशयति ॥१२ ॥

न वा उ सोमो वृजिनं हिनोति न क्षत्रियं मिथुया धारयन्तम्।
हन्ति रक्षो हन्त्यासद्वदन्तमुभाविन्द्रस्य प्रसितौ शयाते॥ ७.१०४.१३

सोमः। वृजिनम्- निषिद्धकर्माणम्। न। हिनोति- प्रेरयति। मिथुया धरन्तम्- मिथ्याधारकम्। क्षत्रियम्- शासकं वीरम्। न स्वीकरोति। रक्षः- स्वार्थम्। हन्ति- नाशयति। असत् वदन्तम्- असद्वचनम्। हन्ति। उभौ। इन्द्रस्य। प्रसितौ- बन्धने। शयाते- पातितौ ॥१३ ॥

यदि वाहमनृतदेव आस मोघं वा देवाँ अप्यूहे अग्ने।
किमस्मभ्यं जातवेदो हृणीषे द्रोघवाचस्ते निर्ऋथं सचन्ताम्॥ ७.१०४.१४

Dr. Rangaji
WEBOLIM

यदि। अहम्। अनृतदेवः- असत्यः। आस- भवामि। तर्हि। अग्ने। मोघम्- निष्फलमेव। देवान्। अप्यूहे- उपगच्छामि। जातवेदः- जातविद्य। किम्। अस्मभ्यम्- अस्मान्। हृणीषे- क्रुध्यसि। ते- अमूः। द्रोघवाचः- द्रोहमिथ्यावाचः। निर्ऋथम्- निःशेषेणार्तिम्। सचन्ताम्- सेवन्ताम्॥१४॥

अद्या मुरीय यदि यातुधानो अस्मि यदि वायुस्ततप पूरुषस्य।
अधा स वीरैर्दशभिर्वि यूया यो मा मोघं यातुधानेत्याह॥ ७.१०४.१५

यदि। यातुधानः- हिंसकः। अस्मि- भवामि। यदि। पूरुषस्य- मनुष्यस्य। आयुः। ततप- सन्तापितवान्। तर्हि। अद्यैव। मुरीय- म्रियेय। यद्यहं न यातुधानः। तर्हि। यः। मा- माम्। मोघम्- वृथा। यातुधान- हिंसकः। इति। आह- वदति। सः। दशभिः- प्रभूतैः। वीरैः- स्वपुरुषैः। वि यूयाः- वियुक्तो भवतु॥१५॥

यो मायातुं यातुधानेत्याह यो वा रक्षाः शुचिरस्मीत्याह।
इन्द्रस्तं हन्तु महता वधेन विश्वस्य जन्तोरधमस्पदीष्ट॥ ७.१०४.१६

यः। मा- माम्। अयातुम्- अहिंसकम्। यातुधान- हिंसकः। इत्याह। यः। अहम्। शुचिः- तापकः। रक्षाः- राक्षसः। इत्याह। तम्। महता- बृहता। वधेन- प्रहरणेन। इन्द्रः। हन्तु- हिनस्तु। विश्वस्य- सर्वस्य। जन्तोः- प्राणिनः। अधमः- अधः। पदीष्ट- पततु॥१६॥

प्र या जिगाति खर्गलेव नक्तमप द्रुहा तन्वं१ गूहमाना।
वव्राँ अनन्ताँ अव सा पदीष्ट ग्रावाणो घ्नन्तु रक्षस उपब्दैः॥ ७.१०४.१७

या। नक्तम्- रात्रौ। द्रुहा- द्रोहभावेन। खर्गलेव- उलूकीव। तन्वम्- देहम्। अप गूहमाना- वृण्वती। प्र- प्रकर्षेण। जिगाति- गच्छति। अनन्तान्। वव्रान्- गर्तान्। सा। अव पदीष्ट- पततु। ग्रावाणः- सोमाभिषवपाषाणाः। उपब्दैः- अभिषवशब्दैः। आध्यात्मिके रसनिष्पादकं चित्तस्थैर्यं मन्त्रशब्देन। रक्षसः। घ्नन्तु- नाशयन्तु॥१७॥

वि तिष्ठध्वं मरुतो विक्षिव१च्छत गृभायत रक्षसः सं पिनष्टन।
वयो ये भूत्वी पतयन्ति नक्तभिर्ये वा रिपो दधिरे देवे अध्वरे॥ ७.१०४.१८

Dr. Rangani
WEBOLIM

मरुतः- हे वाताः प्राणविशेषाः। वि- विशेषेण। तिष्ठध्वम्- तिष्ठत। विक्षु- प्रजासु। इच्छत- हितं कामयत। रक्षसः- रक्षांसि। गृभायत- गृह्णीत। सं पिनष्टन- चूर्णीकुरुत। ये। नक्तभिः- रात्रौ। वयः- पक्षिणः। भूत्वी- भूत्वा। पतयन्ति- पतन्ति। ये। देवे- दीप्ते। अध्वरे- ध्वररहितकर्मणि। रिपः- अन्तरायभूता हिंसाः। दधिरे- धृतवन्तः। तान्। चूर्णयत ॥१८॥

प्र वर्तय दिवो अश्मानमिन्द्र सोमशितं मघवन्त्सं शिशाधि।
प्राक्तादपाक्तादधरादुदक्तादभि जहि रक्षसः पर्वतेन॥ ७.१०४.१९

दिवः- नभसः। अश्मानम्- अशनिम्। प्र वर्तय- प्रेरय। इन्द्र। सोमशितम्- सोमेन तीक्ष्णीभूतं यजमानम्। मघवन्। सं शिशाधि- संस्कुरु। प्राक्तात्- प्राच्याः। अपाक्तात्- प्रतीच्याः। अधरात्। उदक्तात्- उत्तरतः। रक्षसः- रक्षांसि। पर्वतेन- वज्रेण। जहि- मारय ॥१९॥

एत उ त्ये पतयन्ति श्वयातव इन्द्रं दिप्सन्ति दिप्सवोऽदाभ्यम्।
शिशीते शक्रः पिशुनेभ्यो वधं नूनं सृजदशनिं यातुमद्भ्यः॥ ७.१०४.२०

त्ये एते- त इमे। श्वयातवः- स्वशुनकैर्हिंसन्तः। दिप्सवः- हिंसकाः। अदाभ्यम्- अहिंस्यम्। इन्द्रम्। दिप्सन्ति- जिघांसन्ति। पतयन्ति- तस्मात्पतन्ति च। शक्रः- शक्त इन्द्रः। पिशुनेभ्यः- कपटेभ्यः। वधम्- प्रहरणम्। शिशीते- तीक्ष्णीकरोति। नूनम्- निश्चयेन। यातुमद्भ्यः- हिंसकेभ्यः। अशनिम्- वज्रम्। सृजत्- सृजतु ॥२०॥

इन्द्रो यातूनामभवत्पराशरो हविर्मथीनामभ्याश्विवासताम्।
अभीदु शक्रः परशुर्यथा वनं पात्रेव भिन्दन्सत एति रक्षसः॥ ७.१०४.२१

इन्द्रः। यातूनाम्- हिंसकानाम्। हविर्मथीनाम्- हवींषि मथ्नताम्। आविवासताम्- आगच्छताम्। रक्षसाम्। पराशरः- पराशातयिता भवति। शक्रः- शक्त इन्द्रः। परशुः। वनम्। यथा - इव। पात्रेव भिन्दन्- पात्राणि भिन्दन्निव। सतः- प्राप्तान्। रक्षसः- राक्षसान्। अभ्येति- अभिगच्छति। सत इति प्राप्तस्येति यास्कवचनम् ॥२१॥

Dr. Rangaji
WEBOLIM

उलूकयातुं शुशुलूकयातुं जहि श्वयातुमुत कोकयातुम्।

सुपर्णयातुमुत गृध्रयातुं दृषदेव प्र मृण रक्ष इन्द्र॥ ७.१०४.२२

उलूकयातुम्- महोलूकरूपेण हिंसकम्। शुशुलूकयातुम्- अल्पोलूकरूपेण हिंसकम्। श्वयातुम्- शुनकरूपेण हिंसकम्। कोकयातुम्- चक्रवालरूपेण हिंसकम्। सुपर्णयातुम्- सुपर्णरूपेणागत्य हिंसकम्। उत- अपि च। गृध्रयातुम्- गृध्ररूपेण हिंसकम्। रक्षः। इन्द्र। दृषदेव- पाषाणेनेव। प्र मृण- मारय ॥२२॥

मा नो रक्षो अभि नड्यातुमावतामपोच्छतु मिथुना या किमीदिना।

पृथिवी नः पार्थिवात्पात्वंहसोऽन्तरिक्षं दिव्यात्पात्वस्मान्॥ ७.१०४.२३

नः- अस्मान्। रक्षः। मा। अभि नट्- अभिव्याप्नोतु। यातुमावताम्- हिंसकानाम्। मिथुना- मिथुनानि। किमीदिना- किमिदानीमिति यानि चरन्ति जिघांसया तानि। अपोच्छतु- विवासयतु। पृथिवी- भूमिः। नः- अस्मात्। पार्थिवात्- भौमात्। अंहसः- अघात्। पातु- रक्षतु। अन्तरिक्षम्। दिव्यात्- नभोजादघात्। अस्मान् पातु ॥२३॥

इन्द्र जहि पुमांसं यातुधानमुत स्त्रियं मायया शाशदानाम्।

विग्रीवासो मूरदेवा ऋदन्तु मा ते दृशन्सूर्यमुच्चरन्तम्॥ ७.१०४.२४

इन्द्र- परमेश्वर। यातुधानम्- हिंसकम्। पुमांसम्- पुरुषम्। जहि- नाशय। उत- अपि च। मायया- कापट्येन। शाशदानम्- हिंसन्तीम्। स्त्रियम्- नारीम्। जहि। मूरदेवाः- मूढाः। विग्रीवासः- हीनग्रीवाः। दन्तु- नश्यन्तु। ते। उच्चरन्तम्- उद्गच्छन्तम्। सूर्यम्। मा। दृशन्- पश्यन्तु ॥२४॥

प्रति चक्ष्व वि चक्ष्वेन्द्रश्च सोम जागृतम्।

रक्षोभ्यो वधमस्यतमशनिं यातुमद्भ्यः॥ ७.१०४.२५

Dr. Ranganji

WEBOLIM

इन्द्रश्च सोम- इन्द्रसोमौ। प्रति चक्ष्व- प्रत्येकं पश्यतम्। वि चक्ष्व- विशेषेण पश्यतम्। जागृतम्- जागरूकौ भवतम्। रक्षोभ्यः- स्वार्थेभ्यः। यातुमद्भ्यः- हिंसकेभ्यः। अशनिम्- वज्राख्यम्। वधम्- प्रहरणम्। अस्यतम्- क्षिपतम्॥२५॥

Dr. Ranganji

WEBOLIM